

sciences: what views of science do they mediate? *International Journal of Science Education*. 42(8). 1320-1338.

8. Crawford, B.A. (2000). Embracing the essence of inquiry: New roles for science teachers. *Journal of Research in Science Teaching*. 37(9). 916-937.

9. Erduran, S., & Dagher, Z. R. (2014). Reconceptualizing the nature of science for science education. *Scientific knowledge, practices and other family categories* (Vol. 43). Springer

10. Erduran, S., Dagher, Z. R., & McDonald, C. V. (2019). Contributions of the family resemblance approach to nature of science in science education. *Science & Education*. 28(3). 311–328.

11. Irzik, G., & Nola, R. (2014). New directions for nature of science research. In M. R. Matthews (Ed.), *International handbook of research in history, philosophy and science teaching* (pp. 999–1021). Springer Netherlands.

12. Ministry of Education and Research. (2016). Subject-deepening-Understanding. A renewal of the knowledge promotion. Oslo. URL: <https://www.regjeringen.no/contentassets/15542e6ffc5f4159ac5e47b91db91bc0/en-gb/pdfs/nou201620160014000engpdfs.pdf>

13. National Science Foundation. (2000). An introduction to inquiry. In *Inquiry: Thoughts, views and strategies for the K-5 classroom* (Vol. 2, pp. 1–5). National Science Foundation https://www.nsf.gov/publications/pub_summ.jsp?ods_key=nsf99148

14. Norwegian Directorate for Education and Training. (2006). Knowledge promotion. URL: http://www.udir.no/Stottemeny/English/Curriculum-in-English/_english/Knowledge-promotion/Kunnskapsloftet/

15. Osborne, J. (2010). Science for citizenship. In J. Osborne & J. Dillon (Eds.), *Good practice in science teaching. What research has to say* (2nd ed., pp. 46–67). Open University Press.

16. TIMSS 2015 Encyclopedia. Norway. The Science Curriculum in Primary and Lower Secondary Grades. Accessed: <https://timssandpirls.bc.edu/timss2015/encyclopedia/countries/norway/special-initiatives-in-mathematics-and-science-education/>

17. van Marion, P. (2003). Science education in Norway. *Countdown to the next reform. Journal of Baltic Science Education*. 2 (4). 21 – 27.

18. Yeh, Y.F., Erduran, S., & Hsu, Y.S. (2019). Investigating coherence about nature of science in science

curriculum documents. *Science & Education*. 28(3). 291–310. <https://doi.org/10.1007/s11191-019-00053-1>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БОНДАР Тамара Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту Мукачівського державного університету.

Наукові інтереси: тенденції розвитку інклюзивної освіти, студентського самоврядування, менеджменту освіти, професійного розвитку педагогічних працівників; шляхи підвищення рівня іншомовної комунікативної компетентності здобувачів, інноваційні методи викладання англійської мови для всіх вікових груп, інтернаціоналізація освіти.

ПИНЗЕНИК Олена Мафтеївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та освітнього менеджменту Мукачівського державного університету.

Наукові інтереси: професійна підготовка фахівців дошкільної освіти; формування природничої та здоров'язбережувальної компетентності дітей дошкільного віку.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

BONDAR Tamara Ivanivna – Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Chair, Department of Preschool, Primary Education Pedagogy and Educational Management of Mukachevo State University.

Scientific interests: comparative studies; trends in inclusive education, student government; education management; university faculty professional development; ways to improve students' foreign language communicative competence; innovative practices to teach English to all age groups, internationalization in education.

PINZENIK Olena Mafteyivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Preschool, Primary Education Pedagogy and Educational Management of Mukachevo State University.

Scientific interests: professional training of preschool educators; developing natural and health-preserving competence in young children.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2022 р.

УДК 37(091)477.65

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-207-406-411

ПЕРЦОВ Олександр Володимирович –

кандидат педагогічних наук, старший викладач

кафедри педагогіки та спеціальної освіти

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3938-6938>

e-mail: PertsovAlex@ukr.net

СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДІВ НА ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКІНІ У 1859–1886 РР.

Реформування збройних сил України на сучасному етапі висуває підвищені вимоги до офіцерських кадрів, їх ділових, професійних, загальнолюдських і морально-бойових якостей. Звертаючи увагу на пріоритетне значення професійної підготовки офіцерських кадрів, необхідно встановити духовний зв'язок різних поколінь українських офіцерів з метою залучення молодого покоління військових через виховання і навчання до традицій, культури і досягнень минулого. Одним із шляхів подальшого вдосконалення виховання командного складу в сучасних умовах є вивчення багатого досвіду розвитку теорії і практики виховання військовослужбовців, зокрема другої половини XIX – першої третини XX ст., коли відбувалися важливі реформи військової освіти, що привели до формування системи військового виховання молоді. В статті розкрито особливості передумов створення та діяльності

військових закладів на Єлисаветградщині у 1859–1886 рр. Представлені результати аналізу історико-педагогічних джерел щодо діяльності військових закладів на Єлисаветградщині у 1859–1886 рр, який засвідчує, що проблема розвитку військової освіти загалом і діяльності Єлисаветградського кавалерійського юнкерського училища зокрема привертала увагу дослідників другої половини XIX – початку XXI ст. Зроблено висновок, що зародження військової освіти на Єлисаветградщині почалося з відкриття у 1859 р. офіцерського кавалерійського училища. Важливим елементом підготовки вступників до військових училищ виступала військова прогімназія, яка діяла у Єлисаветграді з 1869 до 1886 рр. Діяльність школи підсилювали заняття з кавалеристами у військових частинах корпусу. Перспективи подальших розвідок напряму вбачаємо у дослідженні особливостей організації освітнього процесу в військових навчальних закладах краю.

Ключові слова: військова освіта, військові заклади освіти, Єлисаветградщина, кавалерійське училище, юнкер, офіцер, навчання, підготовка.

PERTSOV Oleksandr Volodymyrovych –

Ph. D. in Pedagogy, Senior Lecturer of the Department of Pedagogy and Special Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3938-6938>
e-mail: PertsovAlex@ukr.net

ESTABLISHMENT AND ACTIVITY OF MILITARY INSTITUTIONS IN YELYSAVETHRAD REGION IN 1859–1886

Reforming the armed forces of Ukraine at the current stage puts forward increased demands on officer personnel, their business, professional, general human and moral and fighting qualities. Paying attention to the priority importance of professional training of officers, it is necessary to establish a spiritual connection between different generations of Ukrainian officers in order to attract the young generation of soldiers through education and training to the traditions, culture and achievements of the past. One of the ways to further improve the education of command staff in modern conditions is to study the rich experience of development of the theory and practice of education of military personnel, in particular, the second half of the 19th - the first third of the 20th century, when important reforms of military education took place, which led to the formation of a system of military education of youth. The article reveals the peculiarities of the prerequisites for the establishment and activity of military institutions in the Yelysavethrad region in 1859–1886. The results of the analysis of historical and pedagogical sources regarding the activity of military institutions in the Yelysavethrad region in 1859–1886 have been presented. It has proved that the problem of the development of military education in general and the activity of the Yelysavethrad Cavalry cadet school, in particular, attracted the attention of researchers of the second half of the 19th – beginning of the 21st century. It was concluded that the origin of military education in Yelysavethrad region began with the opening of the officer cavalry school in 1859. An important element of the training of entrants to military schools was the military pro-gymnasium, which operated in Yelysavethrad from 1869 to 1886. The school's activities were reinforced by classes with cavalrymen in the military units of the corps. Prospects for further exploration can be directly seen in the study of the peculiarities of the organization of the educational process in the military educational institutions of the region.

Key words: military education, military educational establishments, Yelysavethrad region, cavalry school, cadet, officer, education, training.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Реформування збройних сил України на сучасному етапі висуває підвищені вимоги до офіцерських кадрів, їх ділових, професійних, загальнолюдських і морально-бойових якостей. Звертаючи увагу на пріоритетне значення професійної підготовки офіцерських кадрів, необхідно встановити духовний зв'язок різних поколінь українських офіцерів з метою залучення молодого покоління військових через виховання і навчання до традицій, культури і досягнень минулого.

Одним із шляхів подальшого вдосконалення виховання командного складу в сучасних умовах є вивчення багатого досвіду розвитку теорії і практики виховання військовослужбовців, зокрема другої половини XIX – першої третини XX ст., коли відбувалися важливі реформи військової освіти, що привели до формування системи військового виховання молоді.

Мета статті полягає у дослідженні передумов створення та діяльності військових закладів на Єлисаветградщині у 1859–1886 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз історико-педагогічних джерел засвідчує, що проблема розвитку військової освіти загалом і діяльності Єлисаветградського кавалерійського юнкерського училища зокрема привертала увагу дослідників другої половини XIX – початку XXI ст. У перших дослідженнях П. Бобровського (60–80-і рр. XIX ст.), М. Фалаєва (1892, 1898, 1900), А. Розеншильда фон Пауліна (1907), М. Галкіна

(1907), Ф. Грекова (1910), В. Бернацького (1913), П. Петрова і Н. Соколова (1914) та ін. подавався огляд і загальний аналіз існуючої системи військової освіти в Російській імперії.

Програш у Кримській війні, у якій разом із самовідданістю військ Російської Імперії виявилася односторонність підготовки офіцерського корпусу, підірвав авторитет армії загалом і військово-навчальних закладів, зокрема. Генерал-майор російської армії, військовий педагог, інспектор Олександрівського військового училища В. Фон-Бооль зазначав, що після Кримської кампанії громадяни почали ставитися до військових зі зневагою і навіть ворожістю [10, с. 297].

Вихованці військово-освітніх закладів теж дивилися на себе і на своє майбутнє звання не з гордістю, а з деяким приниженням, а на офіцерів – з іронією [9, с. 46].

Перші спроби реформування військової освіти відбувалися одразу ж після закінчення Кримської війни. Головнокомандуючий Гренадерським і Гвардійським корпусами генерал від кавалерії, генерал-ад'ютант, член Державної Ради Ф. Редигер у службовій записці від 4 червня 1855 р. зазначав, що крім основної причини програшу у війні – централізації військового управління і відсутності здібних людей на високих командних посадах – військові не навчені мистецтву воювати, оскільки основна увага в навчально-виховному процесі зосереджена на стройовій підготовці [1].

На початку 1856 р. Ф. Редигер подав імператору Олександру II проект організації системи юнкерських училищ. Заклади призначалися для юнкерів, які служили в армії. Розробник документу вважав, що потрібно займатися навчанням і вихованням юнкерів у зимові місяці, коли юнкери майже не задіяні на військовій службі [2, с. 27].

Згідно з проектом Ф. Редигера юнкерські школи створювалися при всіх корпусах, окрім Гвардійського, оскільки при ньому вже була Школа гвардійських підпрапорщиків і кавалерійських юнкерів. Із метою реалізації проекту був створений комітет «для начертання Положення о юнкерских школах» під керівництвом розробника [8]. У 1856 р. комітет створив план організації 11 піхотних і 8 кавалерійських юнкерських шкіл. У всі школи після складання іспитів приймалися юнкери, які прослужили не менше двох місяців у строю. Навчальний курс був дворічним і включав загальноосвітні та спеціальні військові предмети. Після завершення курсу обов'язково складався екзамен.

Реформи військової освіти Ф. Редигера вплинули на заснування першого військового закладу на Єлисаветградщині. У 1856 р. командиром окремого резервного корпусу було призначено бойового генерала барона Івана Петровича Оффенберга-2. Головна увага його діяльності була спрямована на підготовку кваліфікованих у своїй справі керівників та офіцерів і піднятті рівня спеціальної кавалерійської освіти. З цією метою генерал розробив проект організації Єлисаветградської кавалерійської академії. Комісія, що розглядала поданий проект, вирішила створити у Єлисаветграді (як своєрідний експеримент на чотири роки) кавалерійське училище для офіцерів полків, які б знаходилися під керівництвом І. Оффенберга-2.

Уперше положення про «Кавалерийское училище, учрежденное в городе Елисаветграде для офицеров войск, находящихся в ведении командира отельного резервного кавалерийского корпуса» було проголошено 28 травня 1858 р. Відповідно до нього у 1859 р. було відкрито Єлисаветградське офіцерське кавалерійське училище з дворічним курсом навчання [11, с. 39–40], яке стало першим таким училищем у Росії. Кавалерійських училищ на той час взагалі не було.

Інформації про діяльність цього першого військового навчального закладу з підготовки офіцерів-кавалеристів не так багато. Чи не єдиним джерелом є спогади невідомого автора (як зазначено у книзі – «отставного кавалериста») про барона І. Оффенберга «Генерал-от-кавалерии Иван Петрович Оффенберг 2-й и наша армейская кавалерия под его начальством с 1856 по 1862 год» (1892)».

Училище очолив полковник Е. Гайлі. У 1861 р. в училищі 7 викладачів навчали 67 офіцерів. Для практичних занять використовувався плац, який після ліквідації військових поселень перейшов до інженерного відомства з бульваром і парком.

Мета офіцерського кавалерійського училища відповідно до «Положення» полягала, по-перше, у спеціальній освіті кавалерійських офіцерів, які вже мали досвід служби і повинні були стати ескадронними командирами, по-друге, у підготовці офіцерів-інструкторів для полків, освічених у кавалерійській справі. Відповідно до цієї мети вступати до училища дозволялося обер-офіцерам від корнетського до ротмістрського звання включно.

Спочатку до нього приймалися офіцери 2, 4, 5 і 6 кавалерійських дивізій та восьми кадрових кірасирських полків (по-одному з кожного) – всього 32 офіцери. Однак з огляду на те, що бажаючих навчатися виявилось 107 осіб, кількість слухачів за клопотанням І. Оффенберга збільшилася до 64. Позаштатні слухачі мали такі ж права, як і штатні, за винятком фінансових [5, с. 48–49].

У 1860 р. надійшло розпорядження про направлення до училища офіцерів з 1, 3, 7 армійських кавалерійських дивізій, з яких дві останні до складу корпусу не входили [5, с. 48–50].

Навчальний план закладу складався відповідно до затвердженого 24 грудня 1848 р. Миколою I «Наставления для образования воспитанников военно-учебных заведений», яке регламентувало підготовку майбутніх офіцерів.

Згідно з «Наставлением» військово-навчальні заклади повинні були готувати чесного і освіченого члена сімейства і держави, офіцера, що свідомо виконував свої обов'язки. Вивчення предметів мало бути звільненим від схоластики, від утопічних гіпотез і додаткових предметів, що шкодили здібностям учнів і їхньому вихованню [6, с. 6–7].

Викладання військових дисциплін підпорядковувалося триєдиній меті:

- 1) сприяти міцному засвоєнню військових знань, необхідних при вступі на військову службу;
- 2) дати ґрунтовні знання тим, хто побажав закінчити свою освіту в вищих спеціальних закладах;
- 3) сформувати навички самонавчання, які б сприяли під час подальшої військової служби самостійно вивчати загальний напрям, дух і розвиток сучасного військового мистецтва, застерегти командира від помилкових ідей та теорій, з якими він буде ознайомлюватися під час читання військових творів [6, с. 43].

При цьому вказувалося, що викладання повинно носити практичний характер, виклад теорії, абстрактних понять бажано усунути, кожне правило необхідно застосовувати на практиці [6, с. 44].

Навчальний план кавалерійського офіцерського училища складався з таких предметів: військового статуту про кавалерійську службу, тактики (усіх родів зброї, включаючи кавалерію, але стисло), теорії «Малої війни» (у повному обсязі з ретельним ознайомленням офіцерів з топографічними картами), польової фортифікації і артилерії (оглядово), теорії верхової їзди та виїздки (у повному обсязі із засвоєнням уроків на практиці, уроки правильного загнутування, сіддання та вивчення кавалерійського коня), іппології і короткого огляду основ ветеринарного мистецтва (із детальним вивченням шкірних висипів і хвороб копит, правильної ковки при різних станах копита), вольтижування, фехтування, стрільби [5, с. 44].

При вивченні Військового статуту зверталася увага, на усвідомленні знання з предмета. Офіцери повинні були зрозуміти його мету та значення і могли їх використати під час бойових дій. І. Оффенберг звертав увагу викладачів: «Мы, русские, всегда твердо знали строевые уставы, но, к сожалению, слишком долго думали, что кроме устава ничего уже более не нужно знать, от чего и разучились – как понимать их, так и умно пользоваться ими на войне» [5, с. 51].

Курс Тактики охоплював не тільки кавалерійські війська, а й усі інші роди військ. І. Оффенберг так це пояснював: «Как же конница, не зная своих свойств,

может вмести с ними и против них сражаться?» Штабс-капітан Новицький згадує, що «в коннице он (І. Оффенберг – примітка О. П.) видел, с одной стороны, – страшный молот, способный сносить с лица земли всякий род оружия, как и чем бы он вооружен не был, а с другой стороны, – глаза, уши и руки армии, без которых она полумертвец» [5, с. 51]

І. Оффенберг уважав, що кавалерія може діяти за будь-яких обставин, тільки потрібно, щоб начальники знали як її використовувати. Звертаючись до лектора з цього курсу він говорив: «если вы искренне разделяете такое мое понятие о коннице – читайте ваши лекции; если же нет, то лучше откажитесь ибо магометан также не годится для проповеди в лютеранской церкви, как лютеранин в мечети» [5, с. 51]

Завдання курсу генерал убачав у вивченні побудови, розташування, пересування, дій під час бойових операцій кінноти і врахування особливостей місцевості при цьому – фактично всього того, що стройові офіцери не знали і знати не хотіли, намагаючись приймати рішення на основі власного досвіду вже під час бойових дій «как зефиры, которые летают по воздуху, а не ходят по земле» [5, с. 51]

Курс тактики більше спирався на практику, ніж на теорію. Вона розглядалася на військово-історичних прикладах, з поясненнями їхніх планів.

У закладі коротко ознайомлювали з Польовою Фортифікацією, звертаючи увагу на будову укріплень під час оборони будь-яких пунктів, що займалися спішеною кіннотою, умінню складати звіти за планом: як і в якому місці побудовані укріплення ворога, які можуть виникнути труднощі під час наступу на його позиції. Барон І. Оффенберг уважав, що кінноту за потреби можна використовувати в пішому строю, тому відстоював позицію, що драгунські полки можуть розподілятися у легку кавалерію [5, с. 52-53]

Теорію «Малої війни» викладав один із видатних викладачів цього училища випускник академії Генерального штабу українофіл, добрий знайомий Т. Шевченка, М. Добролюбова майбутній генерал-лейтенант Микола Дементійович Новицький (1833–1906). Його «Лекції малої війни, читані в Єлисаветградському офіцерському кавалерійському училищі» були видані в Одесі в 1865 р. [12, с. 40]. Під час вивчення теорії «Малої війни» генерал вимагав розуміння і читання карт, за його словами карта – «тот же проводник, которым тогда только можно пользоваться, когда умеем его понимать и говорить» [5, с. 54]. І тільки поверхнево зверталася увага на зйомку планів місцевості та їхнє відтворення на папері: «Вы – кавалерийские офицеры, а не офицеры генерального штаба и, тем более, топографы» [5, с. 54]. Хоча поза стінами училища Іван Петрович видав розпорядження, у якому під керівництвом дивізійних квартирмейстерів і під наглядом начальників дивізійних штабів офіцери вивчали військово-окомірну зйомку і військові огляди [5, с. 61].

Теорію верхової їзди та виїздки вивчали під час теоретичного курсу і на практиці (у манежі, полі). У манежній їзді генерал Оффенберг убачав не мету, а засіб, без якого офіцер не міг навчитися швидко і безстрашно їздити, зрозуміти таємниці виїздки та методику навчання їй солдатів. Він любив часто повторювати: «Без начальных экзерсис ни один музыкант до концертных пьес никогда не доходил» [5, с. 54].

Виїздку для коня досвідчений військовий розглядав як гімнастику для людини. «Последняя служит также к развитию и укреплению сил человека, как первая служит к развитию и укреплению сил лошади» [5, с. 55]. І. Оффенберг звертав увагу, що під час виїздки вивчаються фізичні якості коня і його індивідуальні особливості. 20 травня 1862 р. ним були розроблені «Наставления для выездки ремонтной лошади» [5, с. 72]. Для удосконалення знань і вмінь офіцерів він водив їх на скачки, дозволяв у вільні години брати казенних коней для їзди у місті та поза ним.

Гімнастику і вольтижування викладав Віол – відомий у Петербурзі гімнаст із цирку Л. Басен. Завдання гімнастики і вольтижування генерал убачав у розвитку спритності й міцності, необхідних для кавалериста [5, с. 73].

Навчання пішому строю улан і гусар відводився один урок на тиждень, а драгун частіше. Проводився він, зазвичай, на місцевості.

І. Оффенберг не повторював з офіцерами уже відомий їм матеріал, а ознайомлював із елементарними знаннями, про які вони не мали уявлення. Офіцери зазначали, що вони не тільки не знали основні засади військового мистецтва, а й не уявляли значення власного роду зброї, наприклад, мало знали про виїздку і ковку коней.

Генерал учив правильно і раціонально виїжджувати коней так, щоб зберігалися їхні сили відповідно до потреб кавалерійського строю. Дослідник офіцерського кавалерійського училища С. Шевченко наводить цікавий факт: коли утворювався заклад, з метою ознайомлення офіцерів з мистецтвом підковування, почали шукати викладача, тобто ветеринарного лікаря, який би мав практичний досвід з підковування коней. Виявилось, що такої особи не знайшлося в жодному кавалерійському полку, тому було вирішено запросити фахівця з Відня [5, с. 30].

Викладачі училища займалися просвітницькою і культурною роботою у місті. При кавалерійському училищі діяла одна з двох міських безкоштовних недільних шкіл для чоловіків [11, с. 39–40]. У зимовому училищному манежі влаштувалися вистави театру.

У 1866 р. у зв'язку з відставкою генерала І. Оффенберга, поступило розпорядження про об'єднання Єлисаветградського кавалерійського училища з навчальним кавалерійським ескадром в один навчальний заклад, який назвали Навчальний кавалерійський ескадрон. Місце його розквартирування було призначено в Селіщенських казармах Новгородської губернії [5, с. 1–2].

Окрім створення офіцерського училища, генерал І. Оффенберг організував заняття у військових корпусах на Єлисаветградщині. Усі заняття частин кавалерії, що входили до складу окремого резервного кавалерійського корпусу, поділялися на три періоди: зимовий, весняний, літній. Головною метою зимового періоду була індивідуальна освіта, яку генерал уважав фундаментальною для кавалерійської освіти.

У весняний період проходило навчання ескадронів і полків, у літній – навчання дивізій і великих частин, у тих випадках, коли вони збиралися під Єлисаветградом для Царських оглядів.

Предметами зимових занять були: верхова їзда, застосування холодної і вогнепальної зброї пішим і на коні, фехтування, вольтижування і гімнастика, піший

стрій. Для навчання кавалеристів призначався особливий офіцер. Під час оглядів він відповідав за рівень знань всієї ввіреної йому команди. Крім того навчальний процес обов'язково відбувався під безпосереднім наглядом командирів ескадронів.

Охарактеризуємо окремо як відбувалося навчання з кожного предмету.

З верхової їзди кавалеристи тренувалися кожного дня. Тільки при сильних морозах тренування у полі відмінялися і заняття відбувалися у критому манежі, якщо такий був у частинах. Під час заняття ескадрон поділявся на дві групи: одна тренувалася в манежі, інша – в полі. Увага акцентувалася на посадці та правильному керуванню конем, на уміннях рубати шаблями і піками. Генерал більше уваги звертав на навчання кавалеристів шабельному бою, він наголошував: «Сабля – царица холодного оружия и, раз она у кавалериста есть, – пика и штык для него одна обуза, тем более вредная, что ею подрывается в некоторой степени его вера в саблю» [5, с. 71]. У наказі І. Оффенберга від 1859 р. зазначалося: «ездок должен быть обучен так, чтобы управление лошадей и употребление оружия у него обращалось в одно механическое действие» [5, с. 71].

Тренування з фехтування проходили два рази на тиждень. Головним чином відпрацьовувалася точність та сила удару.

Зміст предметів гімнастика і вольтижування, піший стрій був подібним до змісту в офіцерській кавалерійській школі.

Окрім того в зимовий період нижні чини кавалеристів вправлялися у поштової та ординарській службі з метою розвитку в них самостійності та швидкості у прийнятті рішень. Фактично І. Оффенберг організував військово-кінні поштові пости, які зв'язували штаб корпусу з штабами кірасирської, 2 і 5 кавалерійських дивізій і штабами всіх полків. Усі 9 місяців на рік вони вели між собою переписку. Оскільки 4 і 6 дивізії квартирувалися в Курській і Харківській губерніях і відповідно були віддаленими від штабу корпусу в Єлисаветграді з ними не зв'язувалися поштовими постами. Але вони теж зобов'язувалися мати аналогічні. На конвертах обов'язково ставилися хрести, кількість яких вказувала на швидкість доставки пошти [5, с. 73–74].

Весняний період – з кінця березня до червня – присвячувався, як зазначалося вище, ескадронним і полковим навчанням. При чому до полкових переходили тільки тоді, коли добре був засвоєний матеріал на ескадронних.

В ескадронах навчання відбувалося щоденно: один день у розсипному строю, один – у зімкнутому. В цей час відпрацьовувалися швидкість побудови фронту і виконання всіх видів атак.

У літній період під час збору дивізій проводилися статутні навчання, а також однобічні і двобічні навчання [5, с. 79].

Отже, можна зробити висновок, що генерал І. Оффенберг намагався не тільки підвищити освіту нижчих офіцерських чинів, а й рядових кавалеристів.

Ще одним закладом, який допомагав розширити контингент вихованців кавалерійських шкіл, була Єлисаветградська військова прогімназія.

Як уже зазначалося, з Києва до Єлисаветграда прогімназія переїхала в 1869 р. Вона була єдиною на українських землях Російської імперії. До прогімназії приймалися діти офіцерів, чиновників, дворян і почесних громадян. До закладу могли вступити

хлопчики у віці від 12 до 17 років. Причому зарахування на казенні вакансії в інтернат здійснювалося за старшинством розрядів. Передусім зараховувалися сини офіцерів (незалежно від наявності дворянства), потім – цивільних чиновників військового відомства, далі – спадкових і особистих дворян, які не служили в армії [7, с. 339].

Усередині кожного розряду абітурієнти ранжувалися залежно від соціального статусу: першими зараховували круглих сиріт, потім – сиріт, один з батьків яких загинув на війні або помер від поранень, отриманих під час військових дій, третіми – просто сиріт, четвертими – синів тих, хто мав каліцтва і отримував пенсію від Комітету про поранених [7, с. 339].

Військовий міністр Д. Мілютін зазначав, що метою військових прогімназій була підготовка юнаків до курсу юнкерських училищ. Вони призначалися для дітей батьків, які з бідності чи інших обставин не могли підготувати своїх дітей до навчання в юнкерських училищах [4].

Отже, такі заклади потрібні були як мінімум з двох причин: по-перше, вони виконували добродійну функцію, дозволяючи отримати освіту за казенні кошти дітям нужденних дворян і офіцерів; по-друге, забезпечували юнкерські заклади гарантованим мінімумом абітурієнтів, оскільки випускники цивільних шкіл могли не обрати військовою службою.

Всі військові прогімназії поповнювалися вихованцями військових гімназій, які через неуспішність у навчанні чи невідповідність нормам виховання переводилися у ці заклади.

За свідченнями С. Шевченка, у 1881 р. в Єлисаветградській військовій прогімназії, як і в Петербурзькій та Омській, навчалося 200 учнів. Більше було тільки в Ярославському та Оренбурзькому закладах. У них навчалося 400 осіб. Усього в Російській імперії було 10 закладів такого типу із загальною кількістю учнів у 1871–1880 рр. – 6730 осіб, у 1881–1885 рр. – 2837, у 1886–1890 рр. – 1542.

У 1869 р. для військових прогімназій була видана інструкція з військової частини, яка чітко визначала методи і прийоми навчання загалом і відповідно до кожного з предметів, підручники і посібники.

З 1874 р. програми військових прогімназій стали більше орієнтуватися на майбутнє навчання випускників у юнкерських училищах. Із 96 тижневих годин на арифметику й алгебру відводилося 22, російську мову – 19, Закон Божий – 10, географію – 9, геометрію – 8, на історію, природознавство, чистописання і малювання – по 7 годин. Крім того, вихованці навчалися гімнастиці, з виправкою і маршируванням, а також танцям і співам. Іноземних мов, на відміну від гімназій, у військових прогімназіях не вивчали.

У структурі закладу діяла домовна церква Архангела Михаїла, яку було влаштовано і освячено 1870 року.

Після закінчення закладу відповідно до «Положення» 1869 р. найкращих учнів військових прогімназій переводили у військові гімназії до закінчення навчання, але лише у тому разі, якщо вони мали право на це «за походженням», тобто належали до дворянства [7, с. 340].

Також після успішного закінчення курсу у військових прогімназіях вихованці, що досягли 16-річного віку і мали хорошу поведінку та виявляли

бажання готуватися до педагогічної діяльності вступали в учительську семінарію, або ж після досягнення 17-річного віку зараховувалися в полки із направленням до юнкерських училищ на правах добровольців III розряду. Усіх інших – на однакових умовах із добровольцями II розряду, тобто через рік служби і в унтер-офіцерському званні [2, с. 16]. У 1886 р. військова прогімназія припинила своє існування.

У 1886 р. в Єлисаветградська військова прогімназія була ліквідована.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, можна зробити висновок, що зародження військової освіти на Єлисаветградщини почалося з відкриття у 1859 р. офіцерського кавалерійського училища. Важливим елементом підготовки вступників до військових училищ виступала військова прогімназія, яка діяла у Єлисаветграді з 1869 до 1886 рр. Діяльність школи підсилювали заняття з кавалеристами у військових частинах корпусу. Перспективи подальших розвідок напрямку вбачаємо у дослідженні особливостей організації освітнього процесу в військових навчальних закладів краю.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Безугольный А. Ю. История военно-окружной системы в России 1862–1918. А. Ю. Безугольный, Н. Ф. Ковалевский, В. Е. Ковалев. М.: Центрполиграф, 2012. 502 с.
2. Бобровский П. О. Двадцатипятилетие юнкерских училищ. Павел Осипович Бобровский. СПб.: Типография Департамента Уделов, 1889. 40 с.
3. Бобровский П. О. Юнкерские училища: в 3 т. Павел Осипович Бобровский. СПб.: Я. А. Исаков, 1872. Т. 1.: Историческое обозрение их развития и деятельности. 285 с.
4. Бобылёв Д. В. Подготовка казачьих офицерских кадров в России в системе военного образования во второй половине XIX века. Денис Владимирович Бобылёв. Оренбург, 2010. 218 с.
5. Генерал от кавалерии барон Иван Петрович Оффенберг 2-й и наша армейская кавалерия под его начальством с 1856 по 1862 год. (Из воспоминаний отставного кавалериста). К.: Из-во Киев. тип. Окружного штаба, 1891. 102 с.
6. Наставление для образования воспитанников военно-учебных заведений. СПб.: Военная типография, 1849. 185 с.
7. Полное собрание законов Российской империи. СПб., 1868. Собр. 2. Т. XLIV. Отд. 1. № 46986. С. 338–345.
8. Редигер А. Ф. История моей жизни. Воспоминания военного министра. М.: «Коммон-Пресс», «Кучковополе», 1999. Т. 1. 576 с.
9. Свиридов В. А. Становление и развитие военного образования в России во второй половине XIX – начале XX века: дисс. ... докт. пед. наук: 13.00.01. Свиридов Владимир Александрович; Воронежский государственный университет. Воронеж, 2006. 411 с.
10. Фон Бооль В. Г. Воспоминания педагога. В. Г. фон Бооль. Русская старина. 1904. Т. 119. № 8. С. 287–305.
11. Шевченко С. І. Вершники на Інгулі. Сергій Іванович Шевченко. Кіровоград: П. П. «Центр оперативної поліграфії» «Авангард», 2013. 332 с.
12. Шевченко С. І. Кавалерія: від Єлисаветградського офіцерського кавалерійського училища до Української кінної військової школи ім. Будьонного (1850–1930). Сергій Іванович Шевченко. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2015. 232 с.

REFERENCES

1. Bezugol'nyy, A. YU. (2012). Istoriya voyenno-okruzhnoy sistemy v Rossii 1862–1918 [History of the Military

District System in Russia]. A. YU. Bezugol'nyy, N. F. Kovalevskiy, V. Ye. Kovalev. M.: Tsentrpoligraf, 2012. 502 s.

2. Bobrovskiy, P. O. (1889). Dvadsatipyatiletie yunkerskikh uchilishch [Twenty-fifth Anniversary of the Cadet Schools.]. Pavel Osipovich Bobrovskiy. SPb.: Tipografiya Departamenta Udelov. 40 s.

3. Bobrovskiy, P. O. (1872). Yunkerskiye uchilishcha: v 3 t [Junker schools: in 3 volumes.]. Pavel Osipovich Bobrovskiy. SPb.: YA. A. Isakov. T. 1.: Istoricheskoye obozreniye ikh razvitiya i deyatelnosti [Historical Review of their Development and Activities]. 285 s.

4. Bobylov, D. V. (2010). Podgotovka kazach'ikh ofiterskikh kadrov v Rossii v sisteme voyennogo obrazovaniya vo vtoroy polovine XIX veka [Training of Cossack Officers in Russia in the System of Military Education in the Second Half of the 19th century.]. Denis Vladimirovich Bobylov. Orenburg. 218 s.

5. General ot kavalerii baron Ivan Petrovich Offenberg 2-y i nasha arneyskaya kavaleriya pod yego nachal'stvom s 1856 po 1862 god. (Iz vospominaniy otstavnogo kavalerista) (1891) [Cavalry General Baron Ivan Petrovich Offenberg the 2nd and Our Army Cavalry under His Command from 1856 to 1862. (From the memoirs of a retired cavalryman)]. K.: Iz-vo Kiyev. tip. Okruzhnogo shtaba. 102 s.

6. Nastavleniye dlya obrazovaniya vospitannikov voyenno-uchebnykh zavedeniy (1849) [Manual for the Education of Pupils of Military Educational Institutions]. SPb.: Voyennaya tipografiya. 185 s.

7. Polnoye sobraniye zakonov Rossiyskoy imperii (1868) [Complete Collection of Laws of the Russian Empire]. SPb. Sobr. 2. T. XLIV. Otd. 1. № 46986. S. 338–345.

8. Rediger, A. F. (1999). Istoriya moyey zhizni. Vospominaniya voyennogo ministra [Story of my life. Memoirs of the Military Minister]. M.: «Kommon-Press», «Kuchkovopole». T. 1. 576 s.

9. Sviridov, V. A. (2006). Stanovleniye i razvitiye voyennogo obrazovaniya v Rossii vo vtoroy polovine XIX – nachale XX veka: diss. ... dokt. ped. nauk: 13.00.01 [Formation and Development of Military Education in Russia in the Second Half of the 19th - Early 20th Centuries: thesis. ... Doc. Ped. Sciences]. Sviridov Vladimir Aleksandrovich; Voronezhskiy gosudarstvennyy universitet. Voronezh. 411 s.

10. Fon Bool', V. G. (1904). Vospominaniya pedagoga [Memoirs of Pedagogue]. V. G. fon Bool'. Russkaya starina. T. 119. № 8. S. 287–305.

11. Shevchenko, S. I. (2013). Vershnyky na Inhuli [Riders on the Ingul]. Serhii Ivanovych Shevchenko. Kirovohrad: P. P. «Tsentr operatyvnoy polihrafiy» «Avanhard». 332 s.

12. Shevchenko, S. I. (2015). Kavaleriia: vid Yelysavethradskoho ofiterskoho kavaleriiskoho uchylshcha do Ukrainkoi kinnoi viiskovoi shkoly im. Budonnoho [Cavalry: from the Yelysavethgrad Officer Cavalry School to the Ukrainian Cavalry Military School named after Budionnyi] (1850–1930). Serhii Ivanovych Shevchenko. Kirovohrad: Imeks-LTD. 232 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПЕРЦОВ Олександр Володимирович – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: історія вітчизняної педагогіки, історія військової освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PERTSOV Oleksandr Volodymyrovych – Ph. D. in Pedagogy, Senior Lecturer of the Department of Pedagogy and Special Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Scientific interests: research of history of domestic pedagogy, history of military education.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2022 р.